

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2020-70-20>
УДК 330.34.01

Торопченко Н. В.
аспірант,
Класичний приватний університет

Toropchenko Nataliia
Classical Private University

ЗБАЛАНСОВАНІСТЬ ЯК ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ

BALANCE AS A CHARACTERISTIC OF ECONOMIC DEVELOPMENT: THEORETICAL APPROACHES

В статті досліджено витoki та розмаїття сучасних підходів до побудови теоретичної конструкції категорії «економічний розвиток». На підставі критичного аналізу підходів до визначення розвитку розкрито його змістові характеристики: 1) характеристики системи в певному стані; 2) зміст змін при русі від одного стану до іншого; 3) спосіб змін; 4) відображення станів, змін та їх результатів у кількісних та якісних характеристиках. Обґрунтовано, що основним відображенням стану економічної системи є її структура і виділено метаструктури економічних систем: матеріальну, галузеву та регіональну структури, відтворювальну та безпекову структури. Надано характеристику іншим складовим розвитку. Визначено сутність збалансованості і незбалансованості в контексті розгляду структур економічної системи.

Ключові слова: економічний розвиток, економічна система, структура, мета структура, пропорційність, збалансованість, теоретичні підходи.

В статье исследованы истоки и разнообразие современных подходов к построению теоретической конструкции категории «экономическое развитие». На основании критического анализа подходов к определению развития раскрыты его содержательные характеристики: 1) характеристики системы в определенном состоянии; 2) содержание изменений при движении от одного состояния к другому; 3) способ изменений; 4) отражение состояний, изменений и их результатов в количественных и качественных характеристиках. Обосновано, что основным отражением состояния экономической системы является ее структура и выделены метаструктуры экономических систем: материальную, отраслевую и региональную структуры, воспроизводительную и структуру безопасности. Предоставлена характеристика прочим составляющим развития. Определена сущность сбалансированности и несбалансированности в контексте рассмотрения структур экономической системы.

Ключевые слова: экономическое развитие, экономическая система, структура, метаструктура, пропорциональность, сбалансированность, теоретические подходы.

Urgency of the research. The concept of development is one of the basic constructs of any type of thinking and cognition. It is intuitive in everyday non-scientific thinking, since almost any subject has a sense of fluidity of time (regardless of whether the actual time is an objective or subjective phenomenon), which reflects the variability in natural processes, the irreversibility of certain events in reference to the coordinate of time, the transformation of the subject itself (physical, mental, emotional, etc.) and others. At the same time, attempts to scientific cognition of this concept reveal a lot of content layers and accents that reflect both general, philosophical, understanding of development, and features of the use of this category in specific sciences. In particular, in considering the balance of economic development, most researchers come from either the perspective of sustainability or cyclicity. In addition, literary sources often neglect questions of structural proportions as the basis of balance. The main goal of this paper is to determine the essence of the balance of economic development through the disclosure of the components of the concept of development, description of the content of the economic system's metastructures as characteristics of its state and their proportionality as the initial basis for determining imbalances and their nature. Methodology. This study combines the method of systematization, structural and functional approach, methods of logical abstraction and classification to substantiate the essence and components of the development of the national economy, the definition of balance as a characteristic of the state and changes in its metastructures. Findings. The article explores the origins and diversity of modern approaches to the construction of the theoretical structure of the category «economic development». On the basis of critical analysis of approaches to determining development its content characteristics are revealed: 1) the characteristics of the system in a certain state; 2) essence of changes when moving from one state to another; 3) way of changes; 4) display of states, changes and their results in quantitative and qualitative characteristics. It is substantiated that the main reflection of the state of the economic system is its structure and the metastructures of economic systems are described: material, industrial and regional structures, reproductive and security structures. Characteristics of other components of development were highlighted. The essence of balance and unbalance in the context of consideration of structures of the economic system is defined. Practical implications. The results of the study allow making a division between the understanding of balance and the understanding of sustainability of development, to focus on proportionality as a characteristic of imbalances and further derive the proportions of metastructures of the national economy as a subject of study of the balance level. Value (originality). The study developed epistemological bases of conceptual apparatus of development of national economy by refining the content of this concept from the positions of system approach, concretization of components of development, in particular the role of imbalances as an integral element of the trajectory of development and sources of development.

Key words: economic development, economic system, structure, metastructure, proportionality, balance, theoretical approaches.

Постановка проблеми. Поняття розвитку постає одним з базових конструктів будь-якого типу мислення і пізнання. Воно інтуїтивно зрозуміле у повсякденному ненауковому мисленні, оскільки практично будь-якому суб'єкту притаманне відчуття плинності часу (незалежно від того, чи є власне час об'єктивним або суб'єктивним поняттям), яке відображає змінність у природних процесах, незворотність певних подій у прив'язці до координати часу, трансформацію самого суб'єкта (фізичну, розумову, емоційну тощо) та ін. В той же час, спроби наукового пізнання зазначеного поняття виявляють масу змістових пластів і акцентів, які відображають як загальне, філософське, розуміння розвитку, так і особливості використання даної категорії у конкретних науках. Більше того, конкретно наукове тлумачення розвитку саме по собі розвивається як у напрямі епістемологічної результативності, так і у підвищенні пояснювальної сили концептів розвитку по відношенню до теоретичних конструкцій інших явищ та процесів. Зокрема, в розгляді збалансованості економічного розвитку більшість дослідників виходить або з позицій сталості, або циклічності. Крім того, в літературних джерелах часто нехтуються питання структурних пропорцій як основи збалансованості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Найбільш основоположні ідеї, які покладені в основу сучасного наукового розуміння розвитку, були покладені ще у давні часи. Так, наприклад в одній з найдавніших пам'яток індійської культури – «Ригведі» – зустрічається поняття «рита» [1], яке відображає всезагальний закон руху від неупорядкованого до упорядкованого і постулат життя Всесвіту і людини взагалі. При цьому дуже важливим моментом рити як явища є те, що вона як природний порядок визначає сама себе і все навколо. Цей висновок має дуже велике значення з точки зору можливості пошуку джерела розвитку явища у самому явищі.

Інший аспект розуміння сутності розвитку розкривається в античній філософії. Так, Анаксимандр одним з предметів пізнання бачив питання співвідношення зміни і спокою (нерухомості) [2]. Цю думку розвиває Геракліт, відомий висловами «Не можна ввійти двічі в одну ріку», «Змінюючись, спочиває», «Боротьба – батько всьому і всьому цар» [3]. Цими тезами Геракліт підкреслює єдність обох боків – руху та спокою, мінливого й вічного і одночасно вказує на рушійну силу розвитку – боротьбу, конкуренцію, суперечливість.

У дискусії з Гераклітом інший давньогрецький філософ Піфагор виводить ідею, яку можна вважати основою сучасних трактувань розвитку – досягнення певного результату або стану. Зокрема, на його думку: «Все на світі по окремо, все на світі обов'язково є гармонійним. Гармонійними є боги, гармонійним є космос, тому що все, що складає його моменти, є абсолютно узгодженим в єдине та неподільне ціле. Гармонійними є держави, гармонійним є володар, тому що від нього виходить сила скріплення всіх людей в одне ціле» [4]. При цьому Піфагор вказує: «Гармонія є змі-

шанням і поєднанням протилежностей» [4]. Використання поняття «гармонія» у Піфагора дещо відрізняється від розповсюдженого сприйняття даного терміну у сучасній філософії та економічній науці. Гармонія за Піфагором – це радше певна пропорція сполучення протилежностей, не обов'язково ідеальна, тоді як сучасне тлумачення впливає з асоціації з музичною гармонією як протилежністю дисонансу. Цей факт є надзвичайно важливим, оскільки дуже часто розвиток асоціюється із змінами на краще, або переходом до кращої пропорції, тоді як інші, ніж «кращі» варіанти або не розглядаються як сутнісна характеристика розвитку, або протиставляються йому. Інший важливий наслідок щодо розвитку на підставі навіть стародавньої філософської думки – це виокремлення у змісті розвитку двох частин: напрямку руху і пропорцій стану, а з урахуванням розуміння ідеї порядку як своєрідної «речі у собі» – визначення внутрішньої суперечливості, яка відображається певними пропорціями, як джерела сили та детермінанту напрямку руху.

Наступним помітним досягненням наукового пізнання поняття «розвиток» і у загальнофілософському значенні і в контексті економічної науки стала класична німецька філософія з її концепцією діалектики [5]. У роботах Г. Гегеля процес розвитку світу йде від простого до складного, від нижчого до вищого, і для руху між певними етапами важливими є взаємозв'язок та взаємна обумовленість, спадковість і оновлення, а джерелом такого руху постає єдність і боротьба протилежностей. На цій основі сформульовано основні методологічні позиції марксистського формаційного підходу до економічного розвитку, згідно з яким розвиток являє собою природноісторичний процес, під час якого одна формація замінює іншу з огляду на роль продуктивних сил, спосіб і форму привласнення результатів, зокрема, надлишків праці, механізм функціонування певного способу виробництва, характер відносин між людьми та їх групами (класами). У поступовому розвитку суспільство переживає еволюційні та стрибкоподібні зміни. Нагромадження еволюційних змін обов'язково призводить до докорінної якісної зміни у структурі формації. При цьому часткові постійні зміни не порушують стабільності і структури суспільства, тоді як стан суспільства під час після «стрибка» істотно відрізняється від попереднього стану. З точки зору даного підходу міжформаційний період характеризується багатукладністю, проміжним станом матеріально-технічної бази, розв'язанням конфлікту між новими продуктивними силами та старими виробничими відносинами (революцією).

В рамках іншого – цивілізаційного (інституційного) підходу абсолютна значущість матеріальних чинників не принижується, але підвищується відносна вага нематеріальних, т.зв. інституційних, явищ у розвитку, передусім, тих, які лежать поза інститутом власності. Крім того, дещо ширше і еkleктичніше, ніж в марксізмі, описується власне механізм суспільного розвитку (наприклад, [6; 7]).

Окремий поштовх до поглиблення розуміння сутності поняття «розвиток» надало формування теорії систем та синергетики. Так, у роботах Л. фон Берталанфі, І. Пригожина, О. Єрохіної та ін. [8; 9; 10] розкриваються питання сутності та властивостей систем, взаємозв'язку структури та функцій, значення такого зв'язку у функціонуванні та розвитку систем, характеру розвитку систем, системної стійкості, ролі хаосу та руйнування у розвитку системи тощо. Зазначений підхід відіграв дуже важливу роль у формалізації систем та процесів їх розвитку. В той же час, опис систем та їх розвитку носить вельми загальний та абстрактний характер (з використанням понять «сукупність елементів», «зв'язки», «дисипативні структури», «біфуркація», «емерджентність»), відображаючи лише загальні закономірності і залишаючи пробіли у наповненні змістом тих дисипативних структур, прогнозування конкретних біфуркації у суспільному та економічно-

му розвитку, або дуже конкретні приклади і моделі (наприклад, інфляції, розвитку популяції, волатильність ринків та ін.). Тому дуже часто даний підхід називають дескриптивним (описовим) на протигагу марксистським, інституційним або іншим підходам, які визначають конкретні економічні явища в якості елементів системи, її зв'язків, і механізмів функціонування і вважаються «конструктивними».

В принципі, усе розмаїття сучасних підходів до визначення розвитку так або інакше наслідують вищезазначені ідеї, комбінуючи їх у різному вигляді і конкретизуючи окремі аспекти розвитку, його передумови та наслідки. Певну вибірку таких підходів можна представити у табл. 1.

Формулювання цілей статті. Мета статті – визначити сутність збалансованості економічного розвитку через розкриття складових поняття розвиток, обґрунтування змісту метаструктур економічної системи як

Таблиця 1

Сучасні підходи до трактування поняття «розвиток»

Джерело	Зміст
<i>Загальнонаукові (дескриптивні) визначення</i>	
Академічний тлумачний словник української мови [11]	процес, в результаті якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого
Філософський енциклопедичний словник [12]	Зміна матеріальних і ідеальних об'єктів, яка характеризується такими трьома властивостями: є закономірною, спрямованою і якісною зміною. Під закономірністю розуміється не випадковий характер змін. Спрямованість змін означає перехід від одного стану об'єкта до іншого не шляхом постійного повторення пройденого, не рухом по колу, а поступовим рухом до більш досконалого стану об'єкту (прогресивний розвиток) або рухом у протилежному напрямі (регресивний розвиток). Якісні зміни визначаються переходом від структури однієї якості (з однією кількістю її складових, порядком їх розташування одна відносно одної і характером взаємозв'язку між ними) до структури іншої якості (з іншою кількістю, порядком і типом взаємозв'язків складових)
Економічна енциклопедія [13]	процес закономірної зміни, переходу від одного стану в інший, більш досконале; перехід від старого якісного стану до нового, від простого до складного, від нижчого до вищого
Бойченко В. [14]	якісна та (або) кількісна зміна суті, якостей, властивостей явища, предмета або об'єкта, в результаті чого виникає більш ідеальне, сучасне, нове, удосконалене, прогресивніше явище, предмет або об'єкт
Мойсеєнко К. [15]	керований або самокерований процес трансформації функціонування соціально-економічної системи в динаміці, який супроводжується зміною її підцілей під впливом зовнішніх або внутрішніх шоків і ґрунтується на приведенні структурних та змістових можливостей реалізації функцій основних, базових та забезпечувальних підсистем у відповідність з новими підцілями; слід виділити типи розвитку: 1) ознака зворотності – зворотний та незворотний; 2) ознака стабільності – стабільний, нестабільний; 3) ознака керованості – керований, саморозвиток; 4) ознака характеру змін – лізисний (еволюційний), біфуркаційний (революційний); 5) ознака змісту змін – структурний, функціональний та біфуркаційний; 6) ознака змісту змін структури системи – прогрес, регрес, деградація; 7) ознака характеру змін – кількісний, якісний; 8) ознака залучення ресурсів – екстенсивний, інтенсивний; 9) ознака міжчасових переваг реалізації цілей – традиційний, сталий, інноваційний; 10) ознака взаємодії із внутрішніми та зовнішніми шоками – адаптаційний, перетворюючий тощо
<i>Економічні (конструктивні) визначення</i>	
Економічна енциклопедія [16]	незворотні, закономірні зміни технологічного способу виробництва (способів виробництва, що базуються на техніко-економічному поєднанні речових і особистісних факторів виробництва, комплексі техніко-технологічних відносин між речовими елементами продуктивних сил і системі техніко-економічних відносин
Спаський Г. [17]	це перехід від одного стану економіки до іншого, який характеризується розширенням виробництва нових товарів і послуг з використанням нових технологій
Шинкарук Л. [18]	ситуація, коли з часом відбувається не просто кількісне збільшення випуску товарів і послуг, які вироблялися раніше, а має місце хоча б одне із зазначених нижче нових економічних явищ: виробництво нових товарів і послуг; упровадження та використання нової техніки і нових технологій; опанування нових, порівняно з минулими періодами, соціально-економічних інститутів (відносин)

характеристик її стану та їх пропорційності як вихідної основи для визначення наявності і характеру балансів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз літературних джерел та вище наведених позицій дозволяє сформулювати наступні висновки:

- основні визначення акцентують увагу на змінах між двома станами, характері цих змін, результаті змін та його порівнянні із минулим, способі (процесі) змін;

- кожний стан соціально-економічної системи (зокрема, національної економіки) характеризується певним набором пропорцій у матеріально-технічній базі, економічних відносинах, характером відповідності між ними;

- зміни, які характеризують розвиток відображаються у показниках зростання та характеристиках трансформації елементів національної економіки (чи то технологій, чи то стану матеріально-технічної бази, чи то структурою відносин, чи то усталеними інститутами);

- при цьому, по-перше, поняття суспільного прогресу та історичного розвитку суспільства ототожнюються і оскільки прогрес інтерпретується виключно у позитивному розумінні, в цьому самому змісті інтерпретується і поняття розвитку попри той факт, що зміни, які призводять до руйнування певних зв'язків в системі або навіть до хаосу, що беруться до уваги теорією систем, ігноруються у більшості конструктивних визначень; по-друге, у визначенні розвитку, зокрема розмежування його зі змінами і зі зростанням більшість дослідників нехтують накопиченням змін і вважають розвитком лише певні докорінні зміни, значущі інновації, тобто теоретичні конструкції розвитку;

- ігнорування негативних змін як складової розвитку виключає циклічність як траєкторію розвитку і джерело нових змін (в т.ч. інновацій) з теоретичної конструкції розвитку;

- незворотність як властивість розвитку дуже часто розглядається в контексті неповернення до більш простих, недосконалих станів, і знову ж таки виключає регрес як особливу траєкторію розвитку.

Зазначені міркування зумовлюють потребу у певних теоретичних уточненнях, які стосуються сутності категорії «економічний (соціально-економічний) розвиток» у контексті розгляду національної економіки. Розвиток по суті є процесом руху (змін) системи від одного стану до іншого з плином часу внаслідок виникнення дисбалансів всередині системи або між системою та її зовнішнім середовищем та/або свідомого впливу може бути визначений через наступні складові: 1) характеристики системи в певному стані; 2) зміст змін при русі від одного стану до іншого; 3) спосіб змін; 4) відображення станів, змін та їх результатів у кількісних та якісних характеристиках.

Таке бачення дозволяє:

- встановлювати початкову та кінцеву точки розвитку національної економіки, обираючи їх довільно у часі або у прив'язці до конкретних характеристик стану;

- включити у теоретичну конструкцію розвитку національної економіки всі форми руху (змін) у часі – незначні та масштабні, позитивні та негативні, упорядковані та хаотичні, керовані та некеровані, стабільні або волатильні, спрямовані на спрощення чи ускладнення.

В рамках конструктивного підходу до розгляду розвитку національної економіки запропоновано визначити вищезгадані складові через низку конкретних понять (табл. 2).

Стан національної економіки в кожній обраній точці її розвитку характеризується певною структурою і пропорціями. Мова йде про систему фактично складених пропорцій продуктивних сил (фізична наявність, матеріальна структура, технологічна структура, пропорції розподілу між економічними суб'єктами), соціально-економічних відносин (як економічного так і позаекономічного змісту), масштабів і результативності діяльності економічних суб'єктів тощо.

Варто підкреслити, що взаємообумовленість як ядерна характеристика системи, а також взаємозалеж-

Таблиця 2

Складові розвитку національної економіки

Характеристики стану	Зміст змін	Спосіб змін	Показники
1. Матеріальна структура: ресурсна; техніко-технологічна; інфраструктура. 2. Галузева; регіональна структури (розподіл ресурсів, технологій, інфраструктури, зайнятості, результатів між територіями або галузями). 3. Інституціональна структура: цінностей і установок, економічних, правових, політичних відносин. 4. Відтворювальна структура: механізми організації розподілу, обміну, споживання, виробництва, відтворення інститутів, населення, знань;. 5. Безпекова структура: механізми суспільного регулювання, ринкової та соціальної самоорганізації, військово-політичної та економічної безпеки.	1. За змістом: науково-технічні, інституційні: культурні, організаційні, управлінські, правові, ідеологічні тощо. 2. За джерелом походження: внутрішньо або зовнішньо індуковані. 3. За напрямом: прогресивні і регресивні; позитивні і негативні. 4. За характером новацій: модернізувальні, інноваційні, деградаційні, руйнівні.	1. За ступенем керованості: випадкові некеровані, керовані. 2. За інтенсивністю: еволюційні, революційні. 3. За масштабом: локальні, регіональні, галузеві, макрорівня, глобальні. 4. За наслідками взаємодії із зарубіжжям: експансія, асиміляція.	1. Показники економічного зростання. 2. Показники ефективності. 3. Показники сили та напряму структурних змін. 4. Показники конкурентних позицій у ресурсному, технологічному, аспектах; якості інфраструктури, життя. 5. Показники циклічності. 6. Показники пропорційності. 7. Характеристики відповідності.

ність і взаємообумовленість економічних та соціальних процесів передбачає зведення певних локальних пропорцій до співрозмірності, які визначається цілісністю та єдністю національної економіки в цілому. Однак ця пропорційність не може бути представлена як алгебраїчна сума локальних пропорцій – зазначена єдність зумовлює синергетичний ефект взаємодії економічних процесів в економіці і формує якісно новий рівень пропорційності. На пропорції структури національної економіки впливають різноманітні чинники: рівень розвитку продуктивних сил (знань, технологій та техніки), масштаби та темпи НТР, рівень якості інфраструктури, характер економічних відносин, роль держави, кон'юнктура ринку, місткість ринків, ступінь їхньої монополізації, фаза економічного циклу, цінності та ідеологія, випадкові чинники. При цьому через стохастичний характер розвитку такі пропорції складаються як тенденція, тому узгодження економічних явищ і процесів в національній економіці завжди є відносним – воно передбачає можливість певних коливань (знову ж таки, не важливо – позитивних чи негативних, масштабних чи незначних), але у межах стійкості (і навіть сталості) економіки. Якщо стійкість не порушується, економіка працює в умовно рівноважному режимі.

У більш конкретному підході варто розглядати певні метаструктури економічної системи. Вони всі є складовими загальної структури, однак визначаються з позицій акценту на певних змістових елементах – об'єктах, відносинах, функціях.

Так, до таких метаструктур варто віднести:

- матеріальну структуру економіки (виділення з позиції об'єктного складу): пропорції наявності на певній території та придатності використання для певного виду економічної діяльності природних ресурсів, техніки та технологій, інформації, знань, інфраструктури;
- територіальну та галузеву структуру (виділено з позиції просторово-функціональної характеристики стану економіки): пропорції розподілу ресурсів, виробничих та сервісних потужностей, результатів виробництва між територіями, які охоплені національною економічною системою та видами економічної діяльності;
- інституційну структуру (виділено з позиції взаємозв'язків в економіці): пропорції поширеності та значущості цінностей і установок; економічних, правових, політичних відносин; соціальних статусів;
- відтворювальну структуру (виділено з позицій функціонального призначення): пропорції і механізми організації розподілу, обміну, споживання, виробництва, відтворення інститутів, населення, знань; пропорції та механізми регуляторного впливу;
- безпекову структуру (виділено з позицій функціонального призначення): пропорції і механізми суспільного регулювання, ринкової та соціальної самоорганізації, параметри військово-політичної та економічної безпеки.

Пропорції метаструктур відображаються у певних показниках, серед яких найбільш поширеними є

звичайно, показники результативності використання ресурсів (обсяги залучення, результати економічної діяльності, рівень ефективності, факторні доходи), власне кількісних структурних показниках (структура ВВП за доходами та категоріями використання, створення доданої вартості, зайнятості, інвестицій, зовнішньої торгівлі, розподілу доходів тощо). Кожний набір показників, обраний дослідником, відображає певний стан і пропорційність буття економічної системи у певний момент часу. Порівняння відповідних наборів дає змогу визначити зміст, локалізацію, джерело, напрям та ступінь новизни відмінностей між станами, повторюваність станів, що дає змогу виявити зміни у часі, тобто констатувати факт розвитку. Порівняння ж бажаним рівнем показників або рівнем показників, які характеризують інші системи, уможливило порівняльну оцінку і виявлення невідповідності у параметрах розвитку. Крім того, порівняння дає змогу оцінити керуваність, інтенсивність та масштаб змін і виокремити наслідки таких змін для взаємодії національної економіки із зовнішнім середовищем (як навколишнім природним, так і з іншими економічними системами).

Вочевидь, що кожний стан економіки характеризується певними пропорціями, які через структурну та функціональну складність не можуть бути абсолютно конгруентними. Більше того, філософсько-методологічна основа теоретичних уявлень про розвиток змушує визнати, що абсолютна гармонія означатиме відсутність суперечностей, а значить – відсутність стимулів для досягнення узгодженості, приведення пропорцій у конгруентний стан. Це означає, що диспропорційність всередині метаструктур та їх диспропорційність між собою являє необхідну умову економічного розвитку. І процес зміни структур і функцій економічної системи, її суб'єктів об'єктивно відображає прагнення до певної рівноваги, конгруентності, колінеарності у пропорціях. Тоді виникає питання – до якої міри інтенсивність, напрямки та характер цих змін можуть бути прийнятними. Відповідь дає теорія систем – аж до моменту, поки національна економіка як система сама по собі, і як частина більш широкої суспільної системи зберігає цілісність та функціональність. В рамках конструктивного підходу це можна ілюструвати наступними прикладами:

- здатність національних економічних суб'єктів бути включеними у глобальні ланцюги створення вартості, регіональну та глобальну конкуренцію;
- здатність економіки пережити тягар військових витрат за забезпечення хоча б мінімально прийнятної рівня доходів для населення;
- здатність економіки формувати мінімально прийнятний рівень соціального забезпечення та створювати хоча б ілюзію його справедливості, за яких соціальні потрясіння не призведуть до руйнації матеріально-технічної бази та системи стимулів до економічної діяльності;
- здатність суверенних економічних суб'єктів виконувати вчасно власні зобов'язання та ін.

Таким чином, збалансованість – поняття, що відображає певний масштаб узгодженості змін пропорцій стану та перебігу економічних та позаекономічних процесів, що не порушує значним чином стійкості національної економіки.

Висновки. Збалансованість розвитку національної економіки має розглядатися не лише в контексті наявності прогресивних змін, економічної стабільності та сталості у впливі економічних процесів на соціальне та екологічне буття. Передусім, збалансованість являє собою відомий ступінь внутрішньої узгодженості і

пропорційності матеріальної, інституційної, відтворювальної та безпекової структур національної економіки, відповідності між ними і відповідності їх зовнішнім викликам, а також певний рівень колінеарності змін у кожній з них, що дозволяють національній економіці і загалом суспільству зберігати життєздатність та цілісність. Рівень такої узгодженості та пропорційності визначається історичними обставинами життєдіяльності суспільства, характером і ступенем залежності від інших господарських систем, суб'єктивними цільовими установками та очікуваннями.

Список літератури:

1. Канаева Н.А. Индийская философия древности и средневековья; Рос. акад. наук, Ин-т философии. Москва : ИФРАН, 2008. 255 с.
2. Вольф М.Н. Структура проблемы «начала» в философии Анаксимандра по доксографическим свидетельствам. *Гуманитарные науки в Сибири*. 2005. № 1. С. 33–36.
3. Ковальов С.М. Геракліт і його критика Поппером. *Гуманітарний часопис*. 2007. № 2. С. 40–48.
4. Антология мировой философии. В 4-х томах. Т. 1. Ч. 1 и 2. / Сост. : В.В. Соколов. Москва : Мысль, 1969. 936 с.
5. Поппер К. Что такое диалектика? Вопросы философии. 1995. № 1. С. 118–138.
6. Шпенглер О. Закат Европы: Очерки морфологии мировой истории. Т.2. Всемирноисторические перспективы. Минск : Попурри, 2009. 720 с.
7. Тойнбі А. Дослідження історії. Скорочена версія томів VII–X Д. Ч. Сомервелла. Т. 2. Київ : Основи. 1995. 406 с.
8. Бергаланфи Л. фон. Общая теория систем – критический обзор. Источник: Исследования по общей теории систем: Сб. переводов / Л. фон Бергаланфи. Москва : Прогресс, 1969. С. 23–82.
9. Пригожин И., Николис Г. Самоорганизация в неравновесных системах: От диссипативных структур к упорядоченности через флуктуации. Москва : Мир, 1979. 512 с.
10. Ерохина Е.А. Теория экономического развития: (системно-самоорганизационный подход) : монография. Томск : Изд-во Том. ун-та, 1999. 160 с.
11. Розвиток : Академічний тлумачний словник української мови (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/s/rozvytok>.
12. Философский энциклопедический словарь / гл. редакция: Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов. Москва : Советская энциклопедия, 1989. 1068 с.
13. Економічна енциклопедія: у 3 т. / гол. ред. Б. Д. Гаврилишин. Т. 1: А (абандон) – К (концентрація виробництва) / відп. ред. С. В. Мочерний. Київ : Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.
14. Бойченко В.С. Сутність регіонального інноваційного розвитку *Вісник Сумського державного університету. Сер. : Економіка*. 2011. № 4. С. 127–132.
15. Мойсеєнко К.Є. Механізм функціонування і розвитку соціально-економічної системи. *Перспективи розвитку економіки України в контексті європейської інтеграції* : Зб. наук. пр. Донецького держ. ун-ту управління. Серія «Економіка». 2009. Т. X, вип. 123. С. 151–164.
16. Економічна енциклопедія: у 3-х томах. Т.2 / редкол.: С.В. Мочерний (відп.ред.) та ін. Київ : Академія, 2002. 848 с.
17. Спаський Г.В. Сутність економічного розвитку та економічного зростання в нинішніх умовах. *Проблеми агропромислового комплексу Карпат*. 2017. Вип. 25–26. С. 15–22.
18. Структурні зміни та економічний розвиток України : монографія / [Геєць В.М., Шинкарук Л.В., Артьомова Т.І. та ін.]; за ред. д-ра екон. наук Л.В. Шинкарук ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозів. Київ, 2011. 696 с.

References:

1. Kanaeva N.A. (2008) Indijskaya filosofiya drevnosti i srednevekov'ya. [Indian philosophy of antiquity and the Middle Ages]. *Grew up. acad. Sciences. Institute of Philosophy*. Moscow: IFRAN. 255 p. (in Russian)
2. Wolf M.N. (2005) Struktura problemy «nachala» v filosofii Anaksimandra po doksograficheskim svidetel'stvam. [The structure of the problem of "beginning" in the philosophy of Anaximander according to doxographic evidence]. *Humanities in Siberia*. Vol. 1, pp. 33–36. (in Russian)
3. Kovalov S. M. (2007) Geraklit i jogo kritika Popperom. [Heraclit and the first critic by Popper]. *Humanitarian hour painting*, vol. 2, pp. 40-48.
4. Sokolov V.V. (1969) Antologiya mirovoj filosofii. V 4-h tomah. [Anthology of world philosophy]. In 4 volumes. Vol. 1. Part 1 and 2. Moscow: Mysl. 936 p. (in Russian)
5. Popper K. (1995) Chto takoe dialektika? [What is dialectics?]. *Philosophy questions*, vol. 1, pp. 118–138. (in Russian)
6. Spengler O. (2009) Zakat Evropy: Oчерki morfologii mirovoj istorii [Decline of Europe: Essays on the morphology of world history]. *World historical perspectives*. Minsk: Potpourri. Vol. 2. 720 p. (in Russian)

7. Toynbe A. (1995) *Doslidzhennya istorii. Skorochena versiya tomiv* [History research. The version of volumes VII–X by D. Ch. Somerwell shortened]. Kyiv: Basics. Vol. 2. 406 p. (in Ukrainian)
8. Bertalanffy L. (1969) Samoorganizaciya v neravnesnyh sistemah: Ot dissipativnyh struktur k uporyadochennosti cherez fluktuacii. Obshchaya teoriya sistem – kriticheskij obzor. [General Systems Theory – A Critical Review]. Source: *Research on General Systems Theory*. Moscow: Progress, pp. 23–82. (in Russian)
9. Prigogine I., Nikolis G. (1979) Samoorganizaciya v neravnesnyh sistemah: Ot dissipativnyh struktur k uporyadochennosti cherez fluktuacii [Self-organization in nonequilibrium systems: From dissipative structures to ordering through fluctuations]. Moscow: Mir. 512 p. (in Russian)
10. Erokhina E.A. (1999) Teoriya ekonomicheskogo razvitiya: (sistemno-samoorganizacionnyj podhod): monografiya. [The theory of economic development: (system-self-organizing approach): monograph]. Tomsk: Publishing house of Vol. University. 160 p. (in Russian)
11. Akademichnij tлумachnij slovník ukraїns'koї movi. [Development: Academic Tlumachny Dictionary of Ukrainian Movies] (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/s/rozvytok>. (in Ukrainian)
12. Ilyichev L.F., Fedoseev P.N., Kovalev S.M., Panov V.G. (1989) *Filosofskij enciklopedicheskij slovar'* [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Moscow: Soviet encyclopedia. 1068 p. (in Russian)
13. Gavrilishin B.D. (2000) *Ekonomichna enciklopediya: u 3 tomah*. [Economic encyclopedia: 3 volumes. Vol. 1: A (abandon) – K (concentration virobnitstva)]. Kyiv: Vidavnychy center "Academy". 864 p. (in Ukrainian)
14. Boychenko V.S. (2011) Sutnist' regional'nogo innovacijnogo rozvitku. [The essence of the regional innovation development]. *Herald of the Sumy State University. Ser.: Economics*. Vol. 4, pp. 127–132. (in Ukrainian)
15. Moiseenko K. Є. (2009) Mekhanizm funkcionuvannya i rozvitku social'no-ekonomichnoї sistemi. [Mechanism of function and development of social and economic system]. *Prospects for the development of the Ukrainian economy in the context of the European integration: Series "Economics"*. T. X. Issue 123. pp. 151–164. (in Ukrainian)
16. Mocherny S.V. (2002) *Ekonomichna enciklopediya: u 3-h tomah* [Economic encyclopedia: in 3 volumes]. T. 2. Vol. 2. Kyiv: Academy. 848 p. (in Ukrainian)
17. Spassky G.V. (2017) Sutnist' ekonomichnogo rozvitku ta ekonomichnogo zrostannya v ninishnih umovah [The essence of economic development and economic growth in the modern minds]. *Problems of the agro-industrial complex of the Carpathians*, vol. 25–26, pp. 15–22. (in Ukrainian)
18. Geyets V.M., Shinkaruk L.V., Artomova T.I. (2011) *Strukturni zmini ta ekonomichnij rozvitok Ukraїni* : monografiya. [Structural changes and economic development of Ukraine: monograph]. NAS of Ukraine; In-t econ. Kyiv, 696 p. (in Ukrainian)